

În căutarea pietrei filosofale

I. Francin

„Validitatea oricărui sistem nu este decât expresia coerenței sale interne. Sistemul geocentric a funcționat multe secole, și faptul că era fals nu l-a împiedicat să constituie fundamentul unei imagini coerente a lumii.

Din acest punct de vedere, cosmosul alchimic era «adevărat», pentru că era coerent în raport cu doctrina», Radu Drăgan, *Piatra filosofală*, p. 174

Despre alchimie știm în general lucruri vagi, aproximative în cel mai bun caz. De regulă, chiar și cei cu educație universitară au o reprezentare eronată, în cazul când nu se mulțumesc să ignore prezența culturală sau s-o considere produsul prolix al unor minți înfierbântate. Însă, dincolo de ce știm despre ea, mai important poate e felul în care ne raportăm la alchimie. Din acest punct de vedere cred că se impune imediat o lămurire: una este alchimia ca sistem speculativ pe care se întemeiază o practică concretă – căutarea pietrei filosofale –, și altceva este alchimia ca epistemă culturală la care noi, detașați în timp cu câteva secole, avem posibilitatea să ne raportăm. Altfel spus, unul e raportul alchimistului cu propriul sistem de reprezentări în care crede, pe care-l împărtășește considerându-l cea mai adecvată, completă imagine a lumii și din care își desprinde temeieri pentru a încerca să găsească ori să producă *Lapidus Philosophorum*, și cu totul altceva este modelul alchimic al lumii pentru un istoric al ideilor contemporan, care nu crede în validitatea alchimiei ca teorie și nici în eficiența ei ca practică, dar caută cu bună credință epistemologică să-i înțeleagă rostul. Această e poziția lui Radu Drăgan, formulată în recenta carte, de fapt o teză de doctorat obținută la Paris, intitulată *Piatra filosofală* (ed. Paideia, 2010, trad. Stela Gheție). În subtitlu, autorul precizează că e vorba de spațiu, spirit și materie în tratatele alchimice de la sfârșitul Renașterii (1595 – 1624), respectiv o perioadă cu ceva peste un sfert de secol.

Să ne plimbăm puțin privirile peste cele trei diagrame alchimice ale lui Heinrich Kunrath (1560 – 1605) din lucrarea *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae*. Poate că după câteva momente de seducție estetică, le vom abandona reflectând: ce prostie! Asta pentru că nu înțelegem nimic și nici n-avem la-ndemână imediat pe cineva, inițiat, sau vreun tratat de hermeneutică alchimică cu care să ne limpezim ideea în minte. După un moment de meditație, eventual, am putea găsi similitudini directe cu mandalele tibetane și, dat fiind prestigiul cultural al acestora, să ne împăcăm cu gândul că ne stă înaintea ochilor însăși imaginea lumii cu cele trei straturi conjugate geometrice: teologic, cosmologic și antropologic. Dumnezeu, materia și omul se

întâlnesc în aceste reprezentări și compun un sistem. De unde am putea desprinde o primă idee deosebit de valoroasă: alchimiștii caută să depășească dualismul instaurat pe de-o parte în tradiția iudeo-creștină (diferența ontologică dintre Dumnezeu și lume, Creator și creatură), iar pe de alta în modelul filosofic al grecilor de formulă pitagoreic-platonică, propunând un model nou monist, integrativ, mai complex și generos decât versiunile dualiste deoarece nu admite compartimentări ermetice, separații tranșante, limite de netrecut în ordine ontologică.

Prima materia, piatra filosofală, indiferent de accepțiunile primite și dincolo de diversitatea versiunilor configurate se dorește a fi liantul ce leagă eternitatea de timp cu scopul transfigurării existenței temporale și dobândirea nemuririi. De proprietățile și potențele Pietrei depinde în fapt opera alchimiștilor: transformarea totală a muritorului în nemuritor, restaurarea eternității și purității creației și, prin asta, obținerea desăvârșirii și mântuirii umane. Scopuri defel modeste în vederea cărora maestrul alchimiei au operat sincretismele cele mai bizare, în aparență, obligând să intre în aceleași sisteme mitologia și filosofia păgână, iudeo-creștinismul, gnosticismul, hermetismul, cabala, cărora uneori li se alătură cosmologia, fizica și matematica de la nivelul începutului de secol XVII. Oricât de riscant și extravagant, țelul lor dovedește un lucru, anume năzuința realizării unei cunoașteri totale a lumii prin cuprinderea tuturor formelor culturale într-o singură formulă (simbolic-filosofic-științifică) și obținerea unei rețete practice care să asigure desăvârșirea și mântuirea omului. Față cu aceste exigențe e greu de imaginat ceva mai presus. Iar dacă au existat, așa cum au pretins unii maeștri și cum confirmă legendele lor, inși atât de abili în operațiunile alchimice încât să fi obținut aurul filosofilor, care să le fi asigurat nemurirea tuturor celor ce beneficiau de proprietățile acestuia, cu atât mai impresionantă devine această filosofie practică. Scepticii nu ar crede. Cincii i-ar considera nebuni. Noi suntem îndemnați de cuget să nu ne pripim, neadmițând realitatea unui obiect pentru care nu se găsește nicio urmă și pe care tehnologia noastră nu-l poate produce, dar nici refuzând principial posibilitatea existenței lui. Mai cu seamă, dacă ne gândim că *Aurul* ar avea și alt înțeles decât acela de materie magică, anume că ar putea reprezenta o figură spirituală a mântuirii lumii, lucrurile ar putea fi luate mai în serios. E vorba, așadar, nu doar de mântuirea omului, ci a lumii întregi, o operă de transfigurare la nivel cosmic, unde se operează mutarea inferiorului în superior, a imperfectului în perfect, a alterabilului în inalterabil, a mortalului în imortal. Pe scurt, restaurarea desăvârșirii în *substanță* a întregii creații.

O foarte importantă schimbare de model în ce privește operatorul cunoașterii este datorată alchimiștilor, după cum observă Radu Drăgan, constând în transfor-

marea „magului” în „savant”, respectiv impunerea unei formule de prestigiu al adevărului unde nu mai avem de a face cu surse oculte, ci cu date științifice și produse experimentale. Ilustrativă este polemica dintre Fludd și Kepler: „În polemica sa cu Fludd, Kepler afirmă că acesta este obscur, în timp ce el se exprimă foarte clar. Fludd nu era deloc obscur, ideile sale sunt precise și fără ambiguități. Dar ei folosesc concepte diferite: Fludd este un hermetist care caută corespondențele între fenomene, în timp ce Kepler caută explicația în constanța apariției lor. Pentru el deja, ca pentru toți savanții de mai târziu, experiența repetată înlocuiește revelația.” (p. 25) Matricea maternă, pentru unii (Petrus Bonus) pântecul Fecioarei Maria în care s-a zămislit omul desăvârșit, Isus Hristos, *athanorul* sau universul văzut ca *athanor* reprezintă tot atâtea formule ale „laboratorului” alchimic în care se obține Aurul printr-o digestie/selecție/transmutație lentă. Procesul tehnologic în laborator nu face decât să imite natura, astfel încât maeștrii alchimiei nu vor avea altă pretenție decât aceea de a colabora la opera de desăvârșire care oricum se petrece în natură, însă într-un ritm mult mai lent. Învățând secretele naturii pe care o interpretează prin simboluri chimice, geometrice și figurative care compun un lexic ocult specific, aceștia o ajută să-și câștige puritatea și desăvârșirea imanente, dar în chipul entelehiei. Mineralogia, antropologia hristologică, sociologia utopică și cosmologia sunt domenii convergente teleologic în care se desăvârșesc operațiuni specifice Marii Opere. Se vede de aici că alchimiștii realizează, dacă nu mai mult, măcar o interpretare cuprinzătoare foarte curajoasă și sistematică a întregii existențe, iar problema adevărului nu se mai pune câtă vreme modelarea propusă de ei a putut funcționa ca epistemă. E drept, alchimia n-a fost dominantă în Renaștere, dar într-o măsură importantă în conținutul epistemologic al acesteia, contribuind, cum întărește Radu Drăgan, la fondarea sistemului heliocentric precum și la apariția marilor utopii socio-politice moderne, între care, putem adăuga, Epoca de Aur comunistă a fost între cele din urmă.

Folosind un material bibliografic prea puțin cunoscut nouă, autori și texte pe care reușește să le elibereze de nota excentrică, Radu Drăgan contribuie prin această carte la introducerea cititorului în pe un tărâm încă straniu și, pentru unii, suspect. Elaborarea unei epistemologii a alchimiei cred că este meritul principal al cărții de față, chiar dacă nu se regăsesc aici toate datele pe care o atare teorie ar trebui să le conțină. Consider meritorie asimilarea într-o istorie culturală a modernității incipiente teoriile, simbolurile, și pretenția de științificitate a maeștrilor alchimiști.

